

Д.А. Тетеря

ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПЕРЕДМІСТЯ ПЕРЕЯСЛАВА РУСЬКОГО В 2008 р.

The article presents the materials of rescue archaeology research conducted on the territory of outskirts of Pereyaslav Ruthenian in 2008. New data on the history of shaping of this part of the mediaeval city was obtained, and one of the Ancient Rus trading centres of bone processing was localised.

Навесні та влітку 2008 р. постійна археологічна експедиція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» провела дослідження на території передмістя Переяслава Руського. Охоронно-рятивні роботи охоплювали ділянки по вул. Кірова, 6 та Можайська, 4, виділені під нове будівництво.

Вони розташовані на території передмістя середньовічного Переяслава в уроч. Заальтиччя, на захід від історичної частини міста, на плато правого берега р. Альга. Урочище охоплювало територію між правими берегами річок Трубіж та Альга, обмежену курганними некрополями давньоруського часу в уроч. Альгицьке та Вигон. У давньоруський час його площа орієнтовно складала до 10 га. У XVIII ст. ця місцевість називалась Альгицьке передмістя. Археологічні дослідження тут проводились у 1981 р. по вул. Можайській, де досліджено залишки печі з житла та виявлено кераміку XI ст. У 2000 р. на передмісті по правому березі Альги та Трубежа в межах вул. Літописна та пров. Літописний проведено розвідкові дослідження, якими виявлено культурні нашарування XI—XIII ст.

Під час попереднього обстеження на поверхні ділянки по вул. Кірова, 6 зібрано дрібні фрагменти кераміки XII — початку XIII ст. та XVII—XVIII ст. Після вибірки котловану завбільшки 100 × 20 м було проведено зачистку східної та західної стінок з дослідженням культурних нашарувань та виявлених об'єктів, пов'язаних з ними. Загальна довжина досліджених стін 200 м. Проведено фіксацію східної стіни котловану вздовж 100 м та західної стіни вздовж 50 м. Глибина кот-

ловану сягала 1,60—1,80 м. Котлован зорієнтований довгою віссю по лінії північ—південь з плавним поворотом на південний захід (від 45—50 м) і спрямований під прямим кутом до русла р. Альга. Простежено незначне підвищення поверхні вглиб плато на 100-метровому відрізьку приблизно на 0,70 м.

При зачистці східної стіни котловану встановлено таку картину культурних нашарувань. На перших 30 м, ближче до ріки, зафіксовано досить потужний (0,80 м) шар з будівельними рештками XX ст., шматками асфальту та ямами зі сміттям, датованими XX ст. На 14—24 м більш ранні культурні нашарування знищені — сучасний чорноземний шар лежить безпосередньо на лесі. З 34 м перетину стінки зафіксовано шар XVII—XIX ст. потужністю від 0,3 до 0,7 м та виявлено яму (1) давньоруського часу. Над синхронними ямами 1, 2, і 6 давньоруський шар не фіксувався, оскільки був зрізаний потужними нашаруваннями XVII—XIX ст. З 66 до 100 м перетину фіксується культурний шар давньоруського періоду з потужністю від 0,10 до 0,40 м. Давньоруські ями 7, 8, 9 та 10 впущені з цього шару, що чітко простежується стратиграфічно (рис. 1).

Культурний шар давньоруського часу потужністю 0,3—0,4 м складав світло-сірий золистий ґрунт з вкрапленнями вугілля, в якому виявлено дрібні фрагменти кераміки XI — першої половини XIII ст. та кістки тварин. З цим шаром пов'язано дев'ять господарських ям, в заповненні яких виявлено значну кількість оброблених кісток та рогів тварин.

Західну стіну котловану зафіксовано з південного краю вздовж 50 м. Фіксація решти 50 м в напрямку до річки не проводилась з огляду на значне порушення культурних нашарувань майже суцільними пізніми ямами XX ст. У роз-

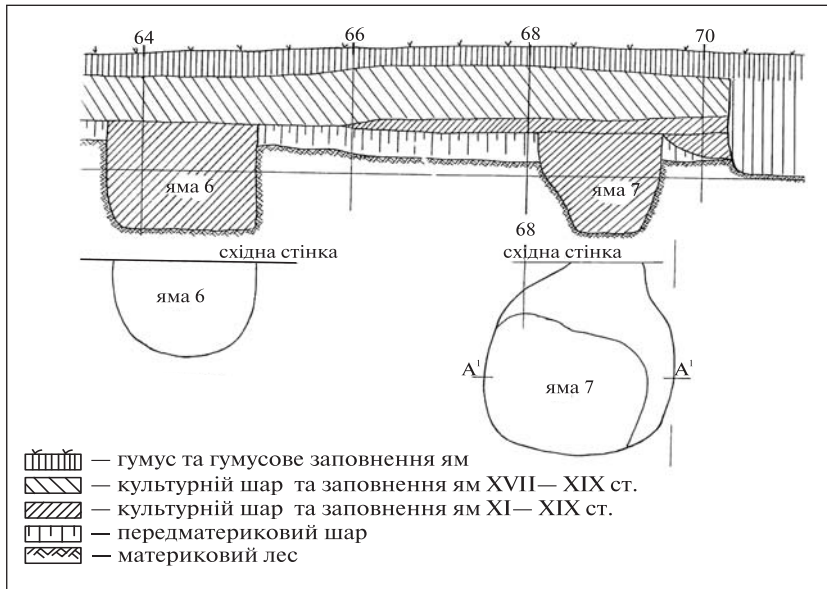

Рис. 1. Переяслав. Фрагмент профілю східної стіни котловану на ділянці по вул. Кірова, 6

різі простежено ті ж культурні нашарування, що й на протилежній східній стінці, а саме: до 0,20–0,40 м — чорнозем, пов'язаний із сучасними городами на садибах приватної забудови, знесеними наприкінці XX ст.; цього шару стосується заповнення пізніх ям XX ст.; від 0,20 до 0,50–0,70 м — сіро-коричневий суглинок з матеріалами XVII–XIX ст.; 0,50–0,70 — 0,70–1,10 м — світло-сірий золистий ґрунт, культурний шар давньоруського часу; з 0,70–1,10 м йде передматериковий шар — рівень давнього горизонту; з 0,70–1,10–1,40 м (на різних ділянках) фіксується материковий лес.

У профілі цієї стіни та на дні котловану виявлено дві давньоруські ями та яму XVIII–XIX ст. Культурний шар давньоруського часу з потужністю від 0,10 до 0,40 м складав світло-сірий золистий ґрунт з вкрапленнями вугілля. З шаром пов'язані господарські ями 12 та 13.

Яму 12 виявлено між 6 та 10 м, зафіксовано у профілі та в плані. Вона мала грушоподібну форму. Дно нерівне, заглиблене по центру. Яма введена з давньоруського культурного шару і фіксується від рівня передматерикового шару. В плані вона округлої форми, діаметр 2,40 м, заглиблена в материк на 1,30 м, глибина від рівня давнього горизонту 1,90 м, від сучасної поверхні — 2,40 м. Заповнення ями складав коричнево-сірий золистий суглинок з прошарками деревного вугілля та золи на дні, по краях ями — насипна глина, змішана з чорноземом. У заповненні виявлено уламки давньоруської кераміки та кістки тварин, частина з яких має сліди обробки — розпилювання та шліфування.

Яма 13 виявлена на дні котловану, західним краєм частково перекривала яму 12. Зафіксова-

на лише в плані. Мала округлу форму, діаметр 2,20 м. Заглиблена в материк на 0,90 м, глибина від сучасної поверхні 2,0 м. Дно рівне, у східній частині було заглиблення на 0,40 м. У заповненні виявлено уламки давньоруської кераміки та кістки тварин, зокрема, зі слідами обробки.

Проведені дослідження на ділянці по вул. Кірова, 6 дозволяють зробити певні висновки щодо ступеню і характеру освоєння цієї території в різний час, меж заселеної території. Так, давньоруські матеріали фіксувались за 30–40 м від північної стіни котловану, що вказує на те, що далі на північ була понижена заплавна територія р. Альта, і виявлені матеріали позначають північну межу передмістя, яке простягалося в цій частині вздовж заплави. Те, що нашарувань і матеріалів XV–XVI ст. не виявлено, може свідчити про незаселеність цієї території у пізньосередньовічний час. Ця частина передмістя Переяслава почала заселятися лише у другій половині XVII ст., про що свідчить поява заглиблених об'єктів та потужного культурного шару XVII–XIX ст., який лежить безпосередньо на шарі давньоруського часу.

Матеріали, зібрані в ямах давньоруського часу, датовані XI–XIII ст. На досить значній площі в кількох заглиблених об'єктах виявлено залишки косторізного виробництва, що вказує на ремісничий характер цієї частини передмістя. Матеріали дають змогу локалізувати на цій території один з осередків обробки кістки та рогу. Відкриті об'єкти належать до господарських та виробничих споруд. Ями XVII–XVIII ст. мають інший характер — їх можна віднести і до господарських, і до житлових приміщень.

Дослідження на ділянці по вул. Можайській, 4 були обумовлені також початком закладання котловану під будівництво нового багатоквартирного будинку. Після спостереження за вибіркою котловану, з розмірами 16 × 33 м, глибиною 1,90 м, з метою фіксації культурних нашарувань та пов'язаних з ними об'єктів проведено зачистку його східної, північної та південної стін вздовж 67 м. Виявлено таку стратиграфію культурних нашарувань: до 0,20—0,30 м — коричневий ґрунт з рештками будівельних матеріалів ХХ ст.; 0,30—0,60 м — сіро-коричневий гумусований суглинок з матеріалами ХІХ—ХХ ст.; 0,60—1,20 м — сірий золистий ґрунт з матеріалами давньоруського часу; 1,20—1,40 м — жовто-коричневий суглинок, який починався від рівня давнього горизонту; від 1,40 м — материк (рис. 2).

Культурний шар давньоруського часу, в якому знайдено уламки горщиків, виявлено в зачистці східної стіни впродовж 9 м, в іншій частині він зруйнований пізнішими об'єктами та перекопами. З культурним шаром пов'язана яма 2, виявлена між 10 та 14 м зачистки. Вона мала пологі стінки і заокруглене дно, заглиблена в материк на 0,35 м, глибина від сучасної поверхні 1,75 м. Заповнення складав сірий суглинок. У ньому виявлено значну кількість уламків давньоруських горщиків та бронзовий перстень (?). У зачистці між 2 та 8 м виявлено яму 1 з матеріалами ХVІІІ—ХІХ ст. Вона мала прямовисні стінки, ширина в перетині складала 3,60 м.

При зачистці північної стіни зафіксовано дві давньоруські ями (3 та 5). Яму 3 виявлено між 1 та 4 м. Її верхня частина зрізана пізнішою ямою 4. Глибина в материк 1,70 м, від сучасної поверхні — 3,10 м. Яма мала в розрізі лійчасту форму та нерівне дно, в плані — округлу форму (рис. 2). Заповнення складав сірий золистий ґрунт, в нижній частині якого були вкраплення деревного вугілля, шматки печини. В заповненні виявлено уламки давньоруської кераміки та кістки тварин. Яму 5 зафіксовано між 14 та 18 м. Стінки пологі, дно, з незначним пониженням до середини, було на рівні мате-

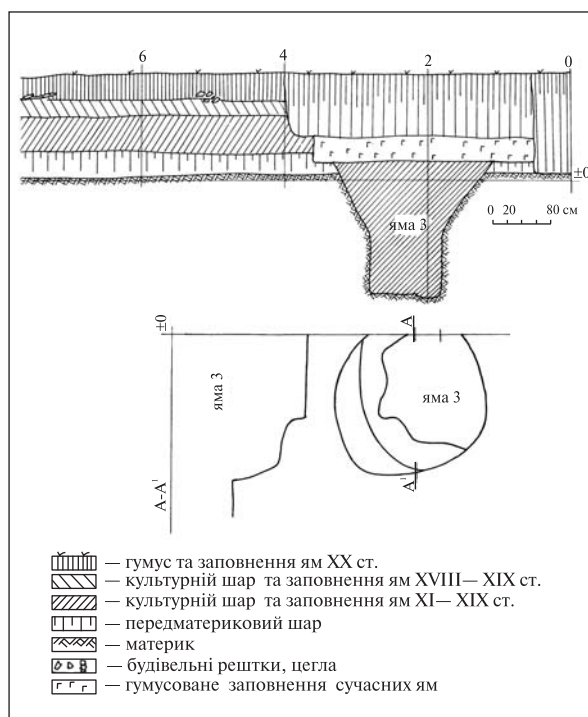

Рис. 2. Переяслав. Фрагмент профілю північної стіни котловану на ділянці по вул. Можайська, 4

рика. Глибина від сучасної поверхні 1,40 м. Заповнення тотожне культурному шару, в ньому виявлено поодинокі фрагменти кераміки давньоруської доби.

Яма 4 мала прямовисні стінки та рівне дно. Східна частина перерізана сучасною траншеєю, зверху зрізана ямою ХІХ ст. Глибина від сучасної поверхні 1,20 м. Заповнення складав коричневий суглинок, у якому знайдено уламки посуду, пічних кахлів, гутного скла ХVІІІ ст. Виявлений об'єкт, можливо, є залишками житлової споруди пізньосередньовічної доби.

При зачистці південної стіни встановлено, що культурні нашарування зруйновані пізніми перекопами та траншеями.

Таким чином, завдяки дослідженням у передмісті Переяслава, яке простяглося на захід від історичної частини, отримано нові дані щодо історії формування та функціонування цього району середньовічного міста.

